

Rumlar, Wilson ilkelerine göre egemenlik elde edebilecekleri inancıyla bölgeye göç hareketi başlattılar

Pontus'un 'çoğunluk' girişimi

Rumlar özellikle İstanbul'daki metropolit eliyle Pontus adını verdikleri bölgede egemen olabilmek için, Wilson İlkeleri'ne göre çoğunluğu sağlayabilmek amacıyla önemli bir girişim başlattılar. Trabzon, Samsun, Sinop, Amasya bölgelerindeki Ortodoks din liderlerinin buyrukları altında çalışmalar hızlandırıldı. Bu bölgedeki Rumların nüfusunu arttırmak amacıyla Rusya ve Kafkaslar'dan Rum ve Ermeni göçmenler getiriliyordu. (İngiliz Devlet Arşivi FO/4158/113183-S.R. Son-yel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. 1, s. 48)

Rusya'dan getirilen yerli göçmenlerin sayısı 250.000'i bulmuştu. Aynı zamanda yerli Rumları da silahlandırmaya başladılar. İstanbul'da Rum kilisesinin liderliği altında KORDUS adı verilen bir yardım komisyonu kuruldu. Aslında yardım perdesi altında kurulan KORDUS örgütü, Yunanistan'dan gelenlerle İstanbul'dan gönüllü yazılanları silahlandırıp Karadeniz'e yolluyordu. (Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. 1, s. 154.)

Bu gönüllülerden ve yerel Rumlardan Rum çeteleri oluşturuldu. Çeteler, Trabzon'dan Samsun'a kadar bölgedeki Türk köylerine saldırmaya başlamışlardı.

İNGİLİZ ÇIKARLARI

Mondros Ateşkesi'nden sonra İngilizler hemen bir hafta içinde önce petrol bölgesi Musul'u, sonra da Kafkaslar'ı denetim altına almıştı. 8 Aralık 1918'de Batum'u işgal etmişler, Ocak 1919'da da Kars'ı ele geçirmişlerdi.

İngilizler Kafkaslar'ı işgal ettiklerine göre, kendileri için önemli olan Karadeniz kıyıları, özellikle Trabzon Limanı'nın Rumlar tarafından denetim altına alınmasını çok olumlu karşıyorlardı, bu nedenle Rum çetelerinin gelişme ve girişimlerine hoşgörülle bakıyorlar ve destekliyorlardı.

Bu noktada İngiltere, Osmanlı Devleti'ne bir nota vererek Karadeniz'de oluşan Türk çetelerinin yerel Rumları taciz ettiğini bildirdi. (21 Nisan 1919) İngiltere Rum çetelerinin yaptıklarını görmezlikten geliyor, suçu Türklere atıyordu. İngiltere bu ultimatomunda yöreye dirayeti bir komutan atanmasını, olmadık takdirde Samsun ve bölgesini işgal edeceğini bildirdi. Nitekim İngiltere 9 Mart 1919'da 200, arkasından 150 kişilik bir İngiliz birliğini Samsun'a çıkarmış ve Merzifon'u işgal etmişti.

İngiltere Kafkaslar'daki petrol çıkarlarını korumak için Türkle-

AB TARAFINDAN
DAYATILAN
YENİ BİR KONU: PONTUS
Dr. Alev Coşkun

Çalışma alanını Rize'den Ordu'ya kadar yaygınlaştıran Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti gittikçe azgınlaşan Rum çetelerine karşı koyabilmek için "silahlı savunma"ya yönelmek zorunda kaldı. Bu amaçla ilk aşamada motorcu ve kayıkçılar örgütlendi ve silahlandırıldı. Yörenin sözü geçen ailelerinden Serdaroğulları Akçaabat'ta; Tuzcu ve Mataracıoğulları Rize-Hopa dolaylarında, Saralioğulları ve Çakıroğulları Of'ta kendi adamlarını silahlandırdılar.

Rum çetelerinin en etkin olduğu Giresun'da ise kendi başına çete kurmuş olan kayıkçı Topal Osman, derneğe katıldı ve Rum çetelerine karşı ciddi hizmetler gördü.

rin hiçbir harekette bulunmamasını, Rum çetelerinin de bölgede egemen olmasını istiyordu.

ULUSAL HAKLARI KORUMA DERNEĞİ'NİN KURULUŞU

Yunan isteklerinin açık biçimde belli oluşu, yerel Rumların çeteler kurarak Müslüman halka saldırımları karşısında ulusalci kesimler harekete geçti. Trabzon'da, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin (Trabzon Ulusal Hakları Koruma Derneği) kuruluşu gerçekleşti.

Başkanlığını Belediye Başkanı Barutçuoğlu Ahmet Efendi'nin üstlendiği dernekte, oğulları Faik Ahmet ve Hafız Mehmet, Eyüpoğullarından İzzet ve



47. Giresunlu Gönüllü Alayı'nın kurucusu Topal Osman Ağa.

Ömer Fevzi, Abanozoğlu Hüseyin, Murathanoğlu Emin, Nemlioğlu Şevki, Müftüoğlu Han Ahmet görev aldılar.

İsminden de anlaşılacağı gibi, bu dernek bir Kuvayı Milliye kuruluşuydu ve Faik Ahmet Barutçu'nun başyazılarını yazdığı **İstiklal** gazetesinde de derneğin görüşlerini yansıtmaya başladı.

Çok geçmeden derneğin Giresun, Of ve Ordu şubeleri açıldı. Giresun şubesi **Dizdaroğlu Eşref**'in başkanlığında öğretmen **Niyazi Tayyip, İbrahim Hamdi, Dr. Ali Naci** ve hukuk öğretmeni **Ethem Nazif**'ten oluşuyordu. Ayrıca **İşık, Karadeniz ve Yeni Giresun** gazeteleri bu ulusalci girişime destek oluyordular.

Rum çetelerine karşı bilinçli mücadeleye giren dernek, o de-

rece hassastı ki, yönetim kurulu üyelerinden Ömer Fevzi, ABD Yüksek Komiserliği'ne başvurarak Amerikan mandasından yana olduğunu bildirmesi üzerine üyelikten atıldı. (M. Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 173)

KARABEKİR'İN ULUSALCI TAVRI

XV. Kolordu Komutanlığı'na atanan **Kazım Karabekir**, Nisan 1919'da Trabzon'a geldi. Dernek yönetimiyle konuştu. Hal-kin elindeki mevcut silahların anlaşma devletlerine teslim edilmeyip, halkın "meşru savunması" için kullanılması kararı verildi. Karabekir'in gelişti derneğin çalışmalarını olumlu yönde etkiledi.

İki taraftan kuşatma

Pontus Rum Devleti'ni kurmak amacıyla Samsun ve Tokat dolaylarında fiilen 6 Aralık 1920'de ayaklanma başladı. Bu ayaklanma Yunan ordusunun 1921 yazındaki kara ve deniz harekâtına paralel bir gelişme göstermiş, böylece Türk ordusunun iki taraftan kuşatılması amaçlanmıştı. TBMM kuruluşundan itibaren bu konuyu önemle ele almış, Merkez ordusunu kurmak ve kıyı kesimindeki şüpheli kişileri iç kısımlara sevk etmek suretiyle bu oyunu bozmuştu. Pontus Ayaklanması Yunan ordusunun Batı cephesinde kesin bir yenilgiye uğratılmasıyla ciddi bir tehlike olmaktan çıkmış, ancak Pontus çetelerine karşı başlatılmış olan harekât 6 Şubat 1923 günü-ne kadar sürdürülmüştü.

RUM MEZALİMİ

Rum çetelerinin yörede yaptığı mezalimin tam rakamlarını bilmek pek kolay değildir. Ancak sadece Samsun yöresinde 699 Türk'ün öldürüldüğü bilinmektedir.

Öteki yörelerde öldürülenlerle birlikte ölü sayısı 1921 sonuna kadar 1641'i buldu. Yaralanan ve evleri yakılan binlerce Türk vardı. Hayvan sürüleri, mallar yağmalanıyor, terör ve baskı her yanda kol geziyordu. Çeteler artık ciddi bir ayaklanma içine girmişlerdi. Onlarla baş edilemiyordu.

Çetelerin ortadan kaldırılması amacıyla bölgeye gönderilen 15. Tümen'in alayları başanlı olamadılar. Aralık 1920'de Amasya'da Merkez ordusu oluşturuldu, başına **Sakallı Nurettin Paşa** atandı.

Nurettin Paşa sert önlemler arak ayaklanmayı bastırmaya girişti. Samsun metropoliti vekili **Rapaz Eftim**, İstiklal Mahkemesi'ne gönderildi.

MERZİFON AMERİKAN KOLEJİ

Merzifon Amerikan Koleji'nde Türkçe öğretmen **Zeki Bey**'in öldürülmesi üzerine TBMM ulusalci güçleri Merzifon Amerikan Koleji'ni ablukaya aldılar ve içeriye girdiler.

Amerikan Koleji'nde ayrılıkçı Pontus Rum Cemiyeti'ne ait çok sayıda belge ve harita, Yunan bayrağı ve Pontus'la ilgili armalar ve belgeler ele geçirildi.

Pontus hareketine temel olan bu kıskırtıcı belgelerin ele geçirilmesiyle, kolejin sorumlu Amerikalı yöneticileri yurtdışına zorunlu olarak gönderildi.

Bu baskından sonra, Pontus Cemiyeti'nin çalışmaları daha etkin bir biçimde denetlendi. Ortodoks din adamları daha ciddi olarak izlemeye alındı. Çeteciliğe yardımcı olan kimi Rum köyleri boşaltıldı. 1922 yılı başında, Rum çetelerinin faaliyetlerinin ve ayaklanmanın bastırılması için TBMM hükümeti kesin harekâta başladı.

Bu konuda biraz daha ayrıntı verelim: Merzifon Koleji'nde ele geçirilen bu belgelerden sonra TBMM'de yapılan konuşmalar-da zaabıtlara geçen noktalar aşağıdadır:

"Okul niteliğini kaybetmiş ve Pontus ay-

lıkçı hükümeti için teşekkül eden mükemmel ve siyasi bir kulüp olduğu anlaşılan bir kuruluş haline gelmişti." (TBMM Zabıt Çevirileri, C. 15, s. 241)

İŞGAL GÜÇLERİ TBMM'ye şikâyet ettiler

Pontusluların kimilerinin İstiklal Mahkemesi'nde ölüm cezasına çaptırılmaları Eylül 1921'de işgal güçlerini harekete geçirdi, TBMM hükümetine şikâyetle bulundular. Ancak hükümetin bunlara verdiği yanıt gerçekten ilginçtir. Bu yanıtta özet olarak şu noktalar üzerinde durulmuştur:

✓ Yunanlılar Trakya'da ve İzmir'de çok kötü hareket etmiş, Marmara Bölgesi'nde 20.000 Türk öldürmüşlerdir.

✓ (Karadeniz bölgesindeki) Rum azınlığını çoğaltmak için Yunan hükümeti ile Patrikhane, her tedbire başvurmakta ve Rusya'nın güneybatısında yaşayan Rumları Anadolu'ya göç ettirmektedirler.

✓ Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihten 1920 Eylülü'ne kadar geçen zaman içinde Rum çeteleri, yalnız Samsun çevresinde 699 kişiyi öldürmüş, 59 kişiyi yaralamış, 15 kişiyi dağa kaldırmış, 13 Türk kadını kirletmiş, 41 köy ile 26 çiftlik ve değirmeni yakmışlardır.

✓ Yunanlılar, devletler hukukunu hiçe sayarak Türk uyruklu Rumları silah altına almaya başlamışlardır.

✓ Yunanlılar tarafından silahlandırılan Samsun bölgesindeki Rum köylerinde 2.500 tüfek ile 1.200.000 mermi bulunmuştur.

✓ Batı Anadolu'da bulunan Yunan kuvvetlerinin Anadolu içlerine bir ilerleme yapması halinde, Karadeniz kıyılarındaki bulunan ve Yunanlılar tarafından silahlandırılmış olan Rumların Türk Ordusu'na arkadan vurucaıkları anlaşılmıştır. Bu nedenlerle Karadeniz kıyılarındaki Rumlar, Anadolu içlerine gönderilmeli, ancak bu gönderiliş sırasında kendilerine hiçbir kötülük yapılmamıştır. (G. Jaeschk, **Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, s. 161, İstiklal Harbi - İç Ayaklanmalar - s. 148)

İnebolu'nun bombalanması

Türk İstiklal Savaşı'nda kullanılan silah ve cephanelerin Anadolu'ya geçiş noktası olan İnebolu'nun bombalanması olayı, Pontus hareketi ile bağlantılıdır.

9 Haziran 1921'de sabah saat 6'da Yunanlıların **Kilkis** adındaki savaş gemisi ve muhripleri İnebolu Limanı'na girdi. Karaya çıkan iki subay, Türk sivil ve askerî makamlarına bir nota verdi. Buna göre 2 saat içinde İnebolu'da bulunan "savaş araç ve gereçleri imha" edilecek, "toplular tahrip" edilecek ve top arabaları ile halkın elinde bulunan silahlar, telefon ve telgraf makineleri, limandaki tekneler Yunanlılara teslim edilecek, ayrıca şehirdeki kuvvetler de şehri terk edeceklerdi. (Türk İstiklal Harbi Deniz ve Hava Harekâtı, s. 43)

İnebolu'daki yetkililer hemen Ankara ile temasa geçtiler. Ankara, Yunan notasının reddedilmesi ve düşmana silahla karşı çıkılması taahhüdünü verdi. İnebolu'nun güvenliği altına alınması içinde **Refet Bele** Paşa İnebolu'ya gönderildi.

Yunan gemilerinden karaya asker çıkarılması durumu karşısında, İnebolu'ya destek birliği gönderildi. Yunanlıların gerek İnebolu'yu savaş gemileriyle taciz etmeleri, gerekse Pontus çeteleriyle sürekli halka baskı yapmaları ve bölgede terör estirmeleri üzerine, silah ve cephane gelişinin denetim altına alınması amacıyla Ankara hükümeti bazı önlemler aldı.

Bakanlar kurulu 12 Haziran 1921'de,

Amasya'da kurulmuş olan Merkez Ordusu'nun önerisi üzerine, Samsun ve İnebolu'ya bir Yunan çıkarması olasılığına karşı, kıyılarındaki Rum erkeklerin iç bölgelere göç ettirilmesine karar verdi.

Pontus çetelerinin hareket halinde olduğu, Karadeniz sahillerinin Yunan torpidoları tarafından bombalandığı bu sıcak ortamda, Sivas ve civarında İngilizlerin kıskırtmalarıyla Koçgiri İsyanı patlak verdi. Aslında isyan 1921 yılının mart ayında başlamış ve sürüyordu.

Nurettin Paşa'nın etkin komutanlığı sayesinde Pontus isyanı giderek denetim altına alındı.

Merkezi Amasya'da bulunan Merkez Ordusu komutanlığına Nurettin Paşa getirildi. Karadeniz kıyısındaki şehir, kasaba ve köylerdeki Rumlar iç kısımlara nakledildi. 4 Şubat 1921'de Samsun Metropolitliği Eftimos ile başpapaz **Platon Matnoz** İstiklal Mahkemesi'ne verildi. Bu arada Samsun ve Trabzon metropolitlik merkezlerinde arama yapıldı. Burada Pontusçulara ait belgeler ele geçirildi.

Pontus ayaklanması 6 Aralık 1920'de başladı. 23 Şubat 1923 tarihine kadar 15 ay sürdü. Temel olarak Samsun, Bafra, Amasya, Merzifon, Erbaa, Niksar, Tokat ve kısmen Trabzon dolaylarında etkili oldu.

Pontus çetelerinin faaliyetleri ve isyanı, İzmir'in kurtuluşu 9 Eylül 1922'den sonra, 23 Şubat 1923 tarihinde tamamen ortadan kaldırılabildi.

Yunan baskınına karşı halk imeceye koştu



Pontusluların gerçekleştirdiği katliamlara karşı vatanını savunan bir grup Karadenizli Kuvayı Milliyeçisi.

1 Haziran 1921'de Sovyet Rusya'dan gönderilen önemli miktardaki savaş malzemesi, **Bahricedit** vapuruyla İnebolu'ya geldi:

Yunanlıların baskımından korkuluyordu. Bütün yakın köylere haber salındı. Herkes kıyıya koştu, sandıklar, denklelden ele, omuzdan omuza uçuruldu. Gümrük, banka, telgrafhane ve diğer taş yapıların arkasına taşınarak üzerleri muşambalarla örtüldü. (Nurettin Peker, **İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı**, s. 329)

Bunun üzerine 2 Haziran 1921'de Yunan torpidosu, Karadeniz Ereğlisi'ne gelerek kıyıya top atışı yaptı. Bunun üzerine İnebolu'ya indirilen cephane, savaş araç ve gereçleri halk tarafından yavaş yavaş iç kısımlara taşınmaya başladı.

"İnebolu köylerinden duyan koşuyordu: İnebolu'ya cephane gelmiş, haydi imeceye!", 8 Haziran 1921'de İnebolu Kaymakamı'ndan Kastamonu Valiliği'ne gönderilen telgrafta şöyle diyordu: "Bugün askeri eşya yüklü manda ve öküz arabası yola çıkarılmıştır. Arz olunur." (Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s. 560) 9 Haziran 1921 günü gece sabaha kadar 250 tonluk bir gemi İnebolu'ya savaş araç ve gereçleri boşaltmaya başladı.

Karadeniz'de dolaşan Yunan devriye gemilerinin bir baskımından endişelenen İnebolulular, gelen silah ve cephaneyi boşaltmak için gene seferber oldular. Ancak sabaha karşı Yunanlıların **Kilkis** ve **Averof** adlı gemileri İnebolu Limanı'na girerek kenti bombalamaya başladılar.

SÜRECEK